https://doi.org/10.62405/osiconf.2026.40

**Чмир Олена,**
Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ), Київ, Україна,
ORCID: 0000-0002-9376-7344, e-mail: ES@ukrintei.ua

# ВІД ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ДО ВІДКРИТОЇ НАУКИ, ВІД Е-АРХІВУ ДО ЕКОСИСТЕМИ

***АНОТАЦІЯ.*** *Узагальнено досвід розбудови Національного репозитарію академічних текстів (НРАТ) як центрального елемента інфраструктури відкритої науки в Україні за період від моменту його заснування та окреслено перспективи розвитку в контексті інтеграції до Європейської хмари відкритої науки (EOSC). Методи дослідження: аналіз нормативно-правових актів, що регламентують функціонування НРАТ, огляд даних моніторингу в частині динаміки наповнення бази даних (БД) академічних текстів та інтеграції локальних репозитаріїв, порівняльний аналіз практик розбудови наукових е-інфраструктур. Простежено послідовність визнання цінності відкритого доступу, відкритих даних та відкритої науки на рівні державної політики; описано трансформацію від локального архіву текстів дисертацій і звітів НДР до відкритого онлайнового репозитарію; показано процес розширення інформаційних джерел завдяки інтеграції репозитаріїв закладів вищої освіти, наукових установ, видавництв та видань; показано, як відбувалось створення нових сервісів (відкритого рецензування, популяризації науки, архівування дослідницьких даних, підтримки на основі штучного інтелекту). Доведено, що за десять років НРАТ перетворився з е-архіву на екосистему взаємопов'язаних сервісів. Визначено перспективи подальшого розвитку на основі творчого запозичення кращих зарубіжних практик та інтеграції до EOSC.*

***КЛЮЧОВІ СЛОВА:*** *відкритий доступ; відкрита наука; Національний репозитарій академічних текстів; наукова інфраструктура; відкриті дослідницькі дані; Європейська хмара відкритої науки (EOSC).*

**ВСТУП**. Глобальний рух за відкритий доступ до наукової інформації розпочався у 2000-х роках і від часу ухвалення Будапештської ініціативи відкритого доступу пройшов шлях від ідеї, підтриманої ентузіастами, до обов'язкової складової державної політики багатьох країн. Ідея вільного безоплатного доступу до результатів досліджень поступово розширилася до концепції відкритої науки, яка охоплює не лише публікації, а й дослідницькі дані, методи, обладнання, програмне забезпечення та процес наукової комунікації, зокрема — залучення громадськості (UNESCO, 2021). В Україні цей шлях мав власну послідовність і хронологію. Спочатку на рівні нормативно-правових актів було визнано цінність відкритого доступу до адміністративних даних та наукових публікацій, а згодом і цінність відкритої науки як цілісної парадигми. Це знайшло відображення в «Національному плані дій щодо відкритої науки» (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022) та «Дорожній карті інтеграції України до Європейського дослідницького простору» (Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 2025). Ключовим елементом відкритої наукової інфраструктури став Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ) — загальнодержавна розподілена електронна база даних, створена відповідно до урядового розпорядження від 22 липня 2016 року № 504 (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2016) та відповідної постанови від 19 липня 2017 року № 541 (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2017). У публікаціях про НРАТ 10-річної давнини здебільшого йдеться про цінність репозитарію як інструменту забезпечення виявлення академічного плагіату (Osvita.ua, 2016), адже саме ця мотивація домінувала на момент ініціювання його створення. Та вже на етапі обговорення майбутньої моделі НРАТ у 2016–2017 роках, яке відбувалось із широким залученням академічної спільноти та громадськості, цей підхід кардинально змінюється: пропонується «зробити максимально доступною навчальну та

 ISSN 3083-7243

просвітницьку літературу, наукову і патентну інформацію… створити диверсифіковану і добре структуровану платформу знань, пов’язану з аналогічними вітчизняними й зарубіжними інтернет-ресурсами відкритого доступу» (Chmyr, 2017). Разом із тим, тривалий час залишались недостатньо висвітленими питання практики трансформації наукового е-архіву в повноцінну екосистему сервісів з відповідною розгалуженою мережею постачальників інформації, можливостями повноцінної наукової аналітики й комунікації, сервісами відкритої науки та всебічної підтримки користувачів із задіянням технологій штучного інтелекту.

Мета — узагальнення досвіду розбудови НРАТ у період 2016–2026 рр., пояснення логіки послідовних трансформацій від визнання цінності відкритого доступу до формування е-архіву та його поступового перетворення на екосистему, окреслення перспектив розвитку НРАТ у контексті інтеграції до Європейської хмари відкритої науки (EOSC).

**МЕТОДИ.** Дослідження ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів, що регламентують розвиток наукової та освітньої діяльності України, відкритий доступ до інформації та поширення відкритих даних, євроінтеграційні процеси, створення та забезпечення функціонування НРАТ. Використано контент-аналіз офіційних публікацій щодо діяльності Національного репозитарію академічних текстів, зокрема — щоквартальних звітів про наповнення репозитарію, розбудову проєкту НРАТ та інтерес до нього з боку відвідувачів і користувачів. Історико-порівняльний метод дозволив виокремити послідовні етапи розвитку — від нормативного визнання цінності інформаційної відкритості до формування екосистеми; описово-аналітичний метод став основою для аналізу сервісів та можливостей НРАТ; метод компаративного аналізу покладено в основу визначення місця Нацрепозитарію у контексті аналогічних зарубіжних інфраструктур відкритої науки.

**РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ.** Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази засвідчує чітку послідовність визнання суспільної цінності відкритості. На першому етапі увага зосереджувалася на відкритому доступі до адміністративної інформації («набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних») (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2015), потім – забезпеченні відкритості результатів наукових досліджень та публікацій. На наступному етапі до порядку денного увійшли питання академічної відкритості у більш широкому сенсі, підтримка доказової науки через утвердження принципів FAIR та практики управління науковими даними. Це відбувалось одночасно двома шляхами: як рух знизу (створення закладами вищої освіти інституційних репозитаріїв, експерименти з відкритими освітніми ресурсами) та рух згори (урядові рішення, дії центральних органів виконавчої влади). Поступово отримала оформлення державна політика відкритої науки, яка інтегрує відкритий доступ, відкриті дані, відповідальне оцінювання досліджень та академічну доброчесність у єдину рамку. Йдеться про Національний план дій щодо відкритої науки та Дорожні карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору. Ця послідовність від часткових рішень до цілісної політики є типовою для більшості країн, а в українському контексті вона тісно пов’язана з конкретним інфраструктурним проєктом — НРАТ. Основою Нацрепозитарію став локальний архів «сірої» наукової літератури — рукописів звітів про наукові дослідження і розробки, в тому числі дисертаційні. Його було створено в рамках системи державної реєстрації (Chmyr et al., 2017), підтримуваної Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації. Ця база даних має статус «Національного надбання» й містить інформацію про сотні тисяч наукових досліджень, які проводились в Україні з початку 1990-х років і до сьогодні. У липні 2016 року Уряд підтримав пропозицію Міністерства освіти і науки щодо створення Національного репозитарію академічних текстів (Osvita.ua, 2016), а 19 липня 2017 року постановою Кабінету Міністрів № 541 було затверджено положення про НРАТ (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2017). Реалізація цих рішень означала, що закритий локальний архів перетворюється на повноцінний відкритий онлайновий репозитарій. Будь-хто з відвідувачів офіційного вебпорталу НРАТ має змогу безоплатно переглядати й завантажувати повні тексти, які також індексуються зовнішніми пошуковими системами. Це принципово змінило ситуацію: від інструменту накопичення даних та фіксації академічних здобутків,

яким був Фонд НДДКРіДР — до платформи відкритого доступу, зареєстрованої у міжнародних реєстрах OpenDOAR та FAIRsharing. Останні два роки активізувався процес інформаційної інтеграції з локальними репозитаріями закладів вищої освіти, наукових установ і видавництв. Станом на 1 липня 2026 року таку інтеграцію з Нацрепозитарієм здійснювали 73 інституції — заклади вищої освіти, наукові установи та наукові видання, а їхній сукупний контент, представлений у НРАТ, становив 107,6 тис. найменувань академічних текстів. Крім того, на вебпорталі Нацрепозитарію доступні 208,9 тис. реєстраційних карток і 9,6 тис. кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти (Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv, 2020-2026). Пошуковий сервіс НРАТ дає змогу здійснювати тематичний пошук як за матеріалами центрального репозитарію, так і локальних, що фактично перетворює НРАТ на єдину точку доступу до широкого масиву наукових та освітніх праць. Паралельно з розширенням мережі постачальників контенту збільшувався спектр видів академічних текстів, представлених у НРАТ: від звітів про НДР та дисертацій — до кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, статей у наукових виданнях, монографій, підручників, навчальних посібників, наборів даних. Також відбувався запуск нових сервісів, кожен з яких підтримує окрему ланку наукової комунікації. Сервіс відкритого рецензування відповідає на виклики, які постають перед традиційними моделями рецензування (Boughton et al., 2018; Ross-Hellauer et al., 2017). Сервіси популяризації науки орієнтовані на розширення аудиторії, що цікавиться результатами наукових досліджень, — за межі вузькопрофесійної спільноти. Сервіс архівування наукових даних дозволяє розміщувати первинні дані, на яких ґрунтуються результати досліджень, реалізуючи принципи FAIR безпосередньо в національній інфраструктурі (Chmyr & Sotnychuk, 2026), а не лише через платформи на кшталт Zenodo чи Figshare. Для підтримки повноцінного використання ресурсів Нацрепозитарію в освітньому процесі підготовлено серію матеріалів методичного характеру, які будуть корисні для всіх рівнів підготовки здобувачів вищої освіти (Chmyr, 2026; Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv, 2026). Нещодавно на вебпорталі НРАТ запущено ШІ-помічника, який допомагає користувачам орієнтуватися в матеріалах порталу. Він надає поради щодо того, як краще побудувати пошуковий запит по темі, пояснює, як організований ресурс, як верифікувати обліковий запис, спрямовує до довідкових ресурсів тощо (Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv, 2020-2026). Це перший крок до інтеграції штучного інтелекту в наукову комунікацію НРАТ. Наразі команда працює над удосконаленням можливостей ШІ-помічника, оскільки вже перші місяці його роботи продемонстрували великий запит спільноти саме на автоматизацію пошуку інформації в БД АТ НРАТ та її комплексний аналіз (змістовний, термінологічний тощо). Показово, що функція підтримки академічної доброчесності, яка була відправною точкою для створення НРАТ, органічно вписалася в екосистему його сервісів: відкритий доступ і відкрите рецензування стали доповненням раніше реалізованих технічних можливостей інтеграції з зовнішніми інструментами виявлення текстових запозичень (Lindemann & Häberlein, 2023). Перспективи подальшого розвитку НРАТ пов'язані передусім з інтеграцією до Європейської хмари відкритої науки (EOSC) та виконанням завдань щодо ЄДП. Необхідно забезпечити узгодження метаданих і протоколів обміну даними НРАТ зі стандартами EOSC, розвивати сервіси управління дослідницькими даними, аналітичні інструменти для оцінювання академічного ландшафту України, удосконалювати ШІ-асистовані сервіси.

**ВИСНОВКИ.** За десять років свого існування Національний репозитарій академічних текстів пройшов шлях від забезпечення онлайн-доступу до наукових рукописів — до масштабного національного електронного архіву наукової та освітньої літератури, екосистеми взаємопов'язаних сервісів відкритої науки. Перспективи подальших досліджень пов'язані з активною промоцією сервісів НРАТ та їх розвитку на основі системного аналізу користувацького досвіду, моніторингом затребуваності БД АТ Нацрепозитарію, розробленням пропозицій щодо розвитку НРАТ з урахуванням кращих зарубіжних практик розвитку відкритої наукової інфраструктури та інтеграції з EOSC.

**ПОДЯКИ.** Автор висловлює вдячність Міністерству освіти і науки України, яке з 2016 року опікується питаннями створення та забезпечення функціонування Національного репозитарію академічних текстів, команді проєкту НРАТ за натхненну творчу роботу, а також усім, хто робить свій внесок у розвиток відкритої науки.

 ISSN 3083-7243

## ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Boughton, S. L., Kowalczuk, M. K., Meerpohl, J. J., Wager, E., & Moylan, E. C. (2018). Research integrity and peer review—past highlights and future directions. Research Integrity and Peer Review, 3, 3. https://doi.org/10.1186/s41073-018-0047-1

Chmyr, O. S. (2017). Perspektyvni napriamy rozvytku infrastruktury osvity, nauky ta innovatsii v Ukraini [Promising directions for the development of the infrastructure of education, science, and innovation in Ukraine]. Universytetski naukovi zapysky (Chasopys Khmelnytskoho universytetu upravlinnia ta prava imeni Leonida Yuzkova), 1(61), 15–24. https://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2017_1_5.pdf [in Ukrainian]

Chmyr, O. S., Kvasha, T. K., Yaroshenko, T. O., Chukanova, S. O., Dmytryshyn, V. S., Tykhonkova, I. O., Popkova, N. H., Kaplenko, I. M., Shcherbak, Ya. O., & Voronkov, V. I. (2017). Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv: vidkrytyi dostup do naukovoi informatsii [National Repository of Academic Texts: Open access to scientific information]. DNU «UkrINTEI».https://www.ukrintei.ua/nacionalnyy-repozytariy-akademichnyh-tekstiv-vidkrytyy-dostup-do-naukovoyi-informaciyi/ [in Ukrainian]

Chmyr, O. (2026). Vykorystannia naboriv vidkrytykh danykh Natsionalnoho repozytariiu akademichnykh tekstiv u ramkakh analitychnoi osvity [Use of open data sets of the National Repository of Academic Texts in analytical education]. Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.22234936 [in Ukrainian]

Chmyr, O. S., & Sotnychuk, O. S. (2026). Naukovi dani dlia DiR 0226U001590 [Research data for R&D project No. 0226U001590] [Data set]. Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv. https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/1126U000003/ [in Ukrainian]

Kabinet Ministriv Ukrainy. (2015, October 21). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro nabory danykh, yaki pidliahaiut opryliudnenniu u formi vidkrytykh danykh [On approval of the Regulation on data sets subject to disclosure in the form of open data] (Resolution No. 835). Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy”. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF [in Ukrainian]

Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016, July 22). Pro stvorennia Natsionalnoho repozytariiu akademichnykh tekstiv [On the establishment of the National Repository of Academic Texts] (Rozporiadzhennia No. 504-r). Verkhovna Rada Ukrainy. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2016-%D1%80 [in Ukrainian]

Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017, July 19). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv [On approval of the Regulation on the National Repository of Academic Texts] (Resolution No. 541). Osvita.ua. https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/56605/ [in Ukrainian]

Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, October 8). Pro zatverdzhennia natsionalnoho planu shchodo vidkrytoi nauky [On approval of the national plan on open science] (Rozporiadzhennia No. 892-r). Zakonodavstvo Ukrainy. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80 [in Ukrainian]

Lindemann, T., & Häberlein, L. (2023). Contours of a research ethics and integrity perspective on open science. Frontiers in Research Metrics and Analytics, 8, 1052353. https://doi.org/10.3389/frma.2023.1052353

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2025). Nakaz vid 31.12.2025 No. 1732 «Pro zatverdzhennia Dorozhnoi karty intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho doslidnytskoho prostoru (YeDP) na period do 2027 roku» [Order of 31 December 2025 No. 1732 «On approval of the Roadmap for Ukraine’s integration into the European Research Area (ERA) for the period until 2027»]. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/novyny/2026/01/nakaz-mon-1732-vid-31122025.pdf [in Ukrainian]

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2018). Open science by design: Realizing a vision for 21st century research. The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/25116

Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv. (2020-2026). Informatsiia pro diialnist Natsionalnoho repozytariiu. UkrINTEI. https://nrat.ukrintei.ua/category/informacziya-pro-diyalnist/ [in Ukrainian]

Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv. (2026, August 31). NRAT dlia analitychnoi osvity [NRAT for analytical education]. UkrINTEI. https://nrat.ukrintei.ua/nrat-dlya-analitychnoyi-osvity/ [in Ukrainian]

Osvita.ua. (2016). V Ukraini stvoriat repozytarii akademichnykh tekstiv [Ukraine to create a repository of academic texts]. https://osvita.ua/vnz/51902/ [in Ukrainian]

Ross-Hellauer, T., Deppe, A., & Schmidt, B. (2017). Survey on open peer review: Attitudes and experience amongst editors, authors and reviewers. PLoS ONE, 12. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0189311

UNESCO. (2021). UNESCO recommendation on open science. UNESCO Publishing. https://doi.org/10.54677/MNMH8546

**Chmyr Olena,**
State scientific institution Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information (UkrISTEI), Kyiv, Ukraine,
ORCID: 0000-0002-9376-7344, e-mail: ES@ukrintei.ua

## FROM OPEN ACCESS TO OPEN SCIENCE, FROM E-ARCHIVE TO ECOSYSTEM

***ABSTRACT.*** *The paper summarizes the decade of development of Ukraine's National Repository of Academic Texts (NRAT) as a central element of the national open science infrastructure since its establishment, and outlines prospects for its further development in the context of integration into the European Open Science Cloud (EOSC). Research methods: analysis of the regulatory framework governing NRAT's operation; a review of monitoring data on the dynamics of the academic text database (DB) content and the integration of local repositories; and a comparative analysis of practices in building research e-infrastructures. The sequence of recognition of the value of open access, open data, and open science at the level of state policy is traced; the transformation from a local archive of dissertation and R&D report texts into an open online repository is described; the expansion of information sources through the integration of repositories of higher education institutions, research institutions, publishers, and periodicals is shown; and the creation of new services (open peer review, science popularization, research data archiving, and AI-based support) is presented. It is demonstrated that over ten years NRAT has evolved from an e-archive into an ecosystem of interconnected services. Prospects for further development are identified, based on the creative adoption of best international practices and integration into EOSC.*

***KEYWORDS:*** *open access; open science; National Repository of Academic Texts; research infrastructure; open research data; European Open Science Cloud (EOSC).*